

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Ontwikkelingen voor
uw organisatie

Bijlagen

CONCEPT Accountantsverslag 2018 gemeente Haarlem

27 juni 2019

Deze rapportage is
interactief en gemaakt
om te bekijken op:

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Ontwikkelingen voor
uw organisatie

Bijlagen

Gemeente Haarlem
Aan de gemeenteraad
Postbus 511
2011 VB Haarlem

27 juni 2019

Referentie: [DMS]

Geachte leden van de raad,

Hierbij ontvangt u het accountantsverslag met betrekking tot onze controle van de jaarrekening van gemeente Haarlem voor het boekjaar dat eindigt op 31 december 2018. We hebben onze werkzaamheden uitgevoerd in overeenstemming met ons auditplan 2018 d.d. 25 september 2018.

De controlebevindingen zijn constructief besproken met de ambtelijke organisatie. Graag bespreken wij de inhoud van dit verslag met de portefeuillehouder financiën en de gemeentesecretaris op 15 mei 2019, met het college op 28 mei 2019, met de Auditcommissie op 29 mei 2019 en met de gemeenteraad tijdens de vergadering van 27 juni 2019. Mocht u in de tussentijd nog vragen hebben, aarzelt u dan niet om contact met ons op te nemen.

Hoogachtend,
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Origineel getekend door:

Drs. M.J.A. Koedijk RA RE
partner

*PricewaterhouseCoopers Accountants N.V., Fascinatio Boulevard 350, 3065 WB Rotterdam, Postbus 8800, 3009 AV Rotterdam
T: 088 792 00 10, F: 088 792 95 33, www.pwc.nl*

'PwC' is het merk waaronder PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. (KvK 34180285), PricewaterhouseCoopers Belastingadviseurs N.V. (KvK 34180284), PricewaterhouseCoopers Advisory N.V. (KvK 34180287), PricewaterhouseCoopers Compliance Services B.V. (KvK 51414406), PricewaterhouseCoopers Pensions, Actuarial & Insurance Services B.V. (KvK 54226368), PricewaterhouseCoopers B.V. (KvK 34180289) en andere vennootschappen handelen en diensten verlenen. Op deze diensten zijn algemene voorwaarden van toepassing, waarin onder meer aansprakelijkheidsvoorwaarden zijn opgenomen. Op leveringen aan deze vennootschappen zijn algemene inkoopvoorwaarden van toepassing. Op www.pwc.nl treft u meer informatie over deze vennootschappen, waaronder deze algemene (inkoop)voorwaarden die ook zijn gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel te Amsterdam.

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Ontwikkelingen voor
uw organisatie

Bijlagen

Onze belangrijkste boodschappen (1/2)

1. Voornemens voor een goedkeurende controleverklaring

Wij zijn voornemens om een goedkeurende controleverklaring bij de jaarrekening af te geven op zowel het aspect getrouwheid als het aspect rechtmatigheid.

2. De kwaliteit van de jaarafsluiting behoeft verbetering

Voorafgaand aan onze controle is de eerste versie van de jaarrekening intern gecontroleerd door het Audit Team. Net als voorgaand jaar zijn een groot aantal onjuistheden geconstateerd. Dit is een indicatie dat de kwaliteit van de jaarafsluiting verbetering behoeft. Belangrijke oorzaken in 2018 zijn de herstructurering van de organisatie en de ambtelijke samenwerking met Zandvoort. Tevens zien wij dat medewerkers meer eigenaarschap kunnen nemen en er verbeterpotentieel aanwezig is in de kennis en analytische vaardigheden van de medewerkers van de organisatie en in de samenwerking tussen de 1ste en 2de lijn.

3. Stappen gezet om interne beheersing in eerste en tweede lijn te verbeteren

In 2018 zijn met het Actieplan Beter Blijven Presteren stappen gezet om de interne beheersing in de eerste en tweede lijn te verbeteren. De directie stelt binnenkort aan het college voor om de projectmatige aanpak over te laten gaan in een reguliere cyclische aanpak waarbij leren en verbeteren centraal staan.

4. Vaststelling van prestatielevering voor Wmo en Jeugdwet nog niet verankerd in de organisatie

Voor de vaststelling van de prestatie door leveranciers in het sociaal domein is de gemeente afhankelijk van rapportages van derden. Het college heeft het voornemen om met ingang van het boekjaar 2019 de prestatielevering van de geïndiceerde zorg te verankeren in de interne beheersing. Wij herkennen de complexiteit die een verankering in de organisatie met zich mee brengt.

5. Nog geen ambitie ontwikkeld over de rechtmatigheidsverantwoording door het college

Met ingang van 2021 dient het college een rechtmatigheidsverantwoording af te geven. Wij zijn van mening dat de werkzaamheden die het Audit Team uitvoert, voldoende zijn om nu al een rechtmatigheidsverantwoording in de jaarrekening op te nemen. Het past echter bij een organisatie die zelf 'in control' wil zijn dat fouten aan de voorkant van het proces worden voorkomen. Wij hebben vernomen dat u thans nog geen ambitie heeft bepaald of concrete acties heeft ondernomen op dit vlak en herhalen daarom ons advies om tijdig te starten met de benodigde voorbereidingen.

6. Onzekerheden in het Sociaal Domein zijn gelijk aan voorgaand jaar

Op basis van deze werkzaamheden is een bedrag van € 12,4 miljoen als onzeker aangemerkt omdat onvoldoende controle-informatie beschikbaar was over de prestatie door de zorgaanbieder. Dit bedrag is iets lager dan voorgaand jaar.

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Ontwikkelingen voor
uw organisatie

Bijlagen

Onze belangrijkste boodschappen (2/2)

7. Verbetermaatregelen ingezet om rechtmatigheid inkopen te waarborgen

In 2018 zijn maatregelen genomen om het inkoopproces te optimaliseren, waarbij ook het aspect rechtmatigheid is betrokken. Omdat deze maatregelen gedurende het jaar zijn geïmplementeerd, heeft dit (nog) niet geleid dat alle inkopen en [aanbestedingen](#) rechtmatig zijn verlopen. Dit is net als voorgaand jaar voor een belangrijk deel te wijten aan de aanbesteding van inhuur van personeel. De totale financiële onrechtmatigheid bedraagt € 2,6 miljoen. Daarnaast is er sprake van een formele onrechtmatigheid bij de aanbestedingen van € 5,6 miljoen. Dit bedrag nemen wij niet mee in onze oordeel.

8. De kengetallen laten een stabiele ontwikkeling zien

Uit de analyse van de [kengetallen](#) blijkt dat Haarlem in 2018, behoudens de structurele exploitatieruimte, een stabiele ontwikkeling laat zien. De structurele exploitatieruimte is negatief. Dit houdt in dat de structurele lasten niet volledig worden gedekt door structurele baten. Overigens merken wij op dat de begrote netto schuldquote gestaag stijgt naar 110% in 2021. De reden hiervan is het ambitieuze investeringsprogramma voor de groeiende stad. De netto schuldquote is in 2018 gelijk gebleven ten opzichte van 2017. Daarmee is deze lager dan begroot. Dit kan effect hebben op de absolute ontwikkeling van het kengetal in de komende jaren.

9. Algemene reserves Grondexploitatie en Sociaal Domein vanaf 2018 gepresenteerd als bestemmingsreserves

In 2018 heeft de commissie BBV nadere duiding gegeven aan de wijze waarop [risicoreserves](#), zoals de reserve Grondexploitaties en de reserve Sociaal Domein, dienen te worden verantwoord. Hierdoor dienen deze reserves in de jaarrekening te worden verantwoord als bestemmingsreserves. Het college heeft hier invulling aan gegeven door deze wijziging expliciet toe te lichten en te kwantificeren in de balans en het verloopoverzicht van de reserves.

10. Grondexploitaties zijn voorzichtig verantwoord

Hoewel de ontwikkeling van de gerealiseerde resultaten uit [grondexploitaties](#) een stabiele ontwikkeling laten zien, wijkt de werkelijke resultaatontwikkeling af van de prognose. Een belangrijke oorzaak hiervan is dat de bij de waardering en resultaatbepaling van de grondexploitaties gehanteerde parameters voor een deel voorzichtig bepaald zijn. Dit geldt ook voor de ingerekende risico's. Wij zijn van mening dat de Reserve Grondexploitaties voorzichtig gevormd is. Overigens heeft het college al rekening gehouden met het bestemmen van een deel van het surplus ten gunste van de reserve Ongedeelde stad.

11. De leesbaarheid van de jaarstukken is goed, maar verdere verbeteringen zijn mogelijk

De [programmaverantwoording](#) is goed leesbaar en steekt positief uit ten opzichte van andere programma-verantwoordingen die wij in de sector waarnemen. Er is in de programmaverantwoording een goede start gemaakt met het inrichten van prestatie-indicatoren. Desondanks zijn verdere verbeteringen mogelijk.

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor
uw organisatie

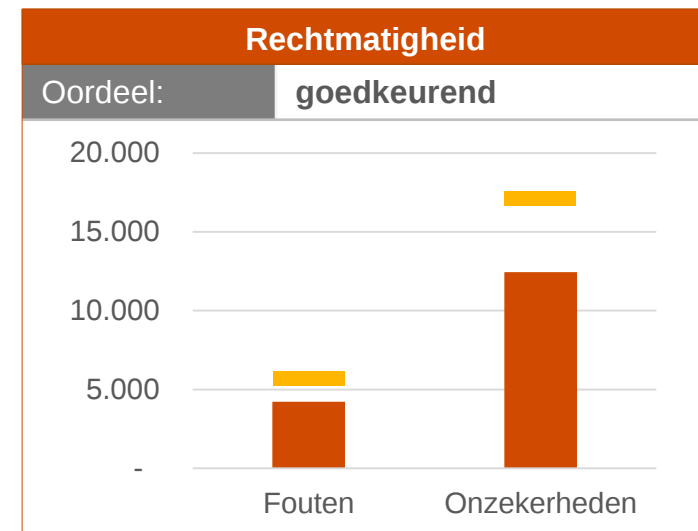
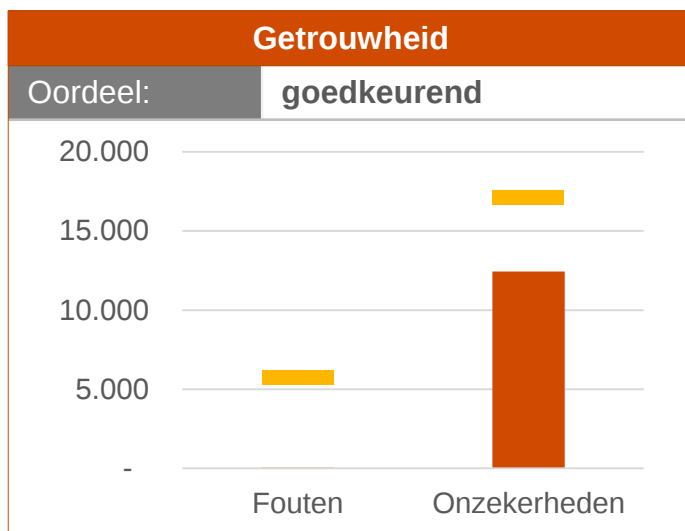

Bijlagen

Ons oordeel bij uw jaarstukken 2018

Wij hebben de controle van uw jaarstukken afgerond. De reikwijdte van onze controle is ongewijzigd ten opzichte van het auditplan 2018. De door ons geconstateerde ongecorrigeerde bevindingen blijven binnen de door u gestelde goedkeuringstoleranties op het aspect getrouwheid en rechtmatigheid. Dus geeft onze controleverklaring de oordelen zoals hieronder weergegeven.

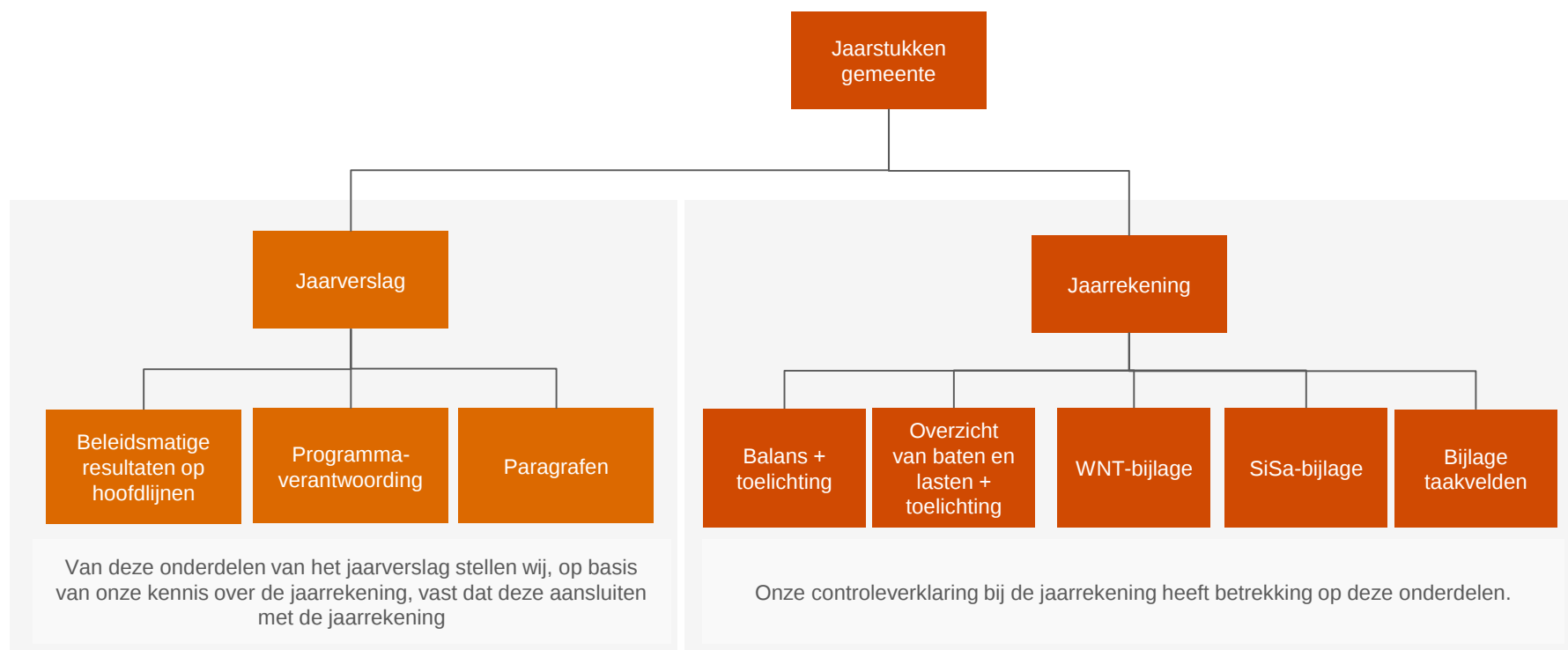
Voor een nadere toelichting op de bevindingen klik [hier](#).

■ = absoluut bedrag fouten of onzekerheden x €1.000
 ■ = door u vastgestelde goedkeuringstolerantie x €1.000

Reikwijdte van onze controle

De reikwijdte van de controle is zo ontworpen dat er voldoende controle-informatie wordt verkregen met betrekking tot uw jaarrekening, ter ondersteuning van een kwalitatieve controle. In het auditplan hebben wij afspraken met u gemaakt over de reikwijdte van de controle. Wij bevestigen dat de definitieve reikwijdte van de controle gelijk is aan die in het auditplan. Onderstaand hebben wij een samenvatting opgenomen.

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor
uw organisatie

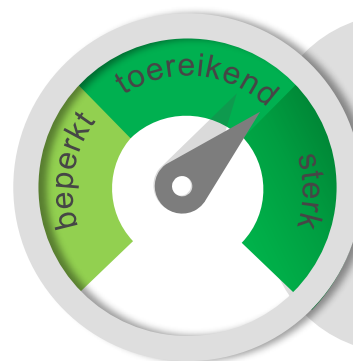

Bijlagen

De kwaliteit van uw jaarverslag is toereikend tot goed

Informatiewaarde is toereikend

Ons oordeel is gebaseerd op de leesbaarheid, concreetheid en kwaliteit van de analyses. Dit alles vanuit raadsperspectief. Klik [hier](#) voor een nadere toelichting.

Jaarrekening en jaarverslag zijn verenigbaar

Wij zijn verplicht vast te stellen of wij op grond van de informatie verkregen in onze controle onjuistheden hebben geconstateerd die gebruikers van de jaarrekening zouden kunnen beïnvloeden. Dit is niet het geval.

Kwaliteit paragrafen verschilt, maar is over het algemeen toereikend

Wij hebben vastgesteld of alle verplichte informatie in de paragrafen is opgenomen. Daarnaast hebben wij de informatiewaarde van de paragrafen beoordeeld. Klik [hier](#) voor een nadere toelichting.

Jaarverslag voldoet aan eisen BBV

In het BBV zijn diverse eisen opgenomen voor de vorm en inhoud van het jaarverslag. Wij hebben vastgesteld dat uw jaarverslag voldoet aan het BBV.

Informatiewaarde jaarverslag

De programmaverantwoording is goed leesbaar en steekt positief uit ten opzichte van andere programma-verantwoordingen die wij in de sector waarnemen. Er is in de programmaverantwoording een goede start gemaakt met het inrichten van prestatie-indicatoren. Dit gebeurt nog niet bij alle doelstellingen, maar naar onze mening is het een positieve ontwikkeling. Een sterk punt hierbij is dat bij veel indicatoren een langjarige realisatie wordt verantwoord, waardoor de ontwikkeling van de indicator zichtbaar is. Een ander sterk punt is de vermelding van de bron van de uitkomst van de indicator. Hierdoor is deze reproduceerbaar, wat de betrouwbaarheid en leesbaarheid ten goede komt.

Ondanks deze positieve punten, zijn verdere verbeteringen mogelijk. Voorbeelden hiervan zijn:

- Er ontbreekt een duidelijke relatie tussen het gevoerde beleid en de (financiële) realisatie. Beide aspecten worden verantwoord in de verantwoording, maar een verband tussen de uitgaven, geleverde prestatie en maatschappelijk effecten is niet zichtbaar aanwezig.
- Infographics worden meer gebruikt en voegen aantoonbaar iets toe aan de leesbaarheid en informatiewaarde. Het ontbreekt hierin vaak echter aan nadere duiding, zoals normen of een kwalitatief oordeel over de onderliggend prestatie.

Kwaliteitsaspecten informatiewaarde

Zie onderstaand ons oordeel per informatieaspect

Aspect	Oordeel	
	2018	2017
Leesbaarheid	Goed	Goed
Relatie beleid <> financiën	Beperkt	Beperkt
Gebruik van indicatoren	Toereikend	Toereikend

Kwaliteit van de paragrafen (1/3)

In de paragrafen wordt een goede koppeling gemaakt tussen de uitgangspunten van het beleid en de realisatie gedurende het jaar. De paragrafen bevatten over het algemeen voldoende informatie over het onderwerp van de paragraaf. Hieronder hebben wij onze waarnemingen samengevat met enkele suggesties voor verbetering:

Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Deze paragraaf is zeer uitvoerig en geeft een goed beeld van het risicoprofiel van de gemeente. Er is een goede beoordeling opgenomen van de onderlinge verhouding tussen de kengetallen in relatie tot de financiële positie van de gemeente. De toegevoegde waarde van de paragraaf kan worden verbeterd door meer analyses op te nemen van het verloop van de (verplichte) kengetallen. In de tekst wordt nu herhaald wat er cijfermatig in de tabel staat. Wat de achterliggende reden is van bijvoorbeeld de afwijkingen ten opzichte van de verwachting wordt niet opgenomen. Hierdoor heeft de tekst geen informatiewaarde.

Lokale heffingen

Het beleid op de lokale heffingen dat beschreven is in de paragraaf richt zich vooral op de prijsstelling van heffingen en belastingen. Kwalitatieve aspecten komen hierbij niet aan de orde. De analyses die in deze paragraaf zijn opgenomen zijn vooral kwantitatief, zonder tekstuele toelichting of grafische weergaven. De kracht van de paragraaf zou kunnen worden verstevigd door deze analyses toe te voegen, of bijvoorbeeld de meerjarige analyse visueel te maken.

Daarnaast vindt de berekening van de werkelijke kostendeckendheid van de heffingen plaats inclusief de onttrekking uit de egalisatievoorziening. Hierdoor lijkt het product kostendeckend, maar hoeft dit feitelijk niet het geval te zijn. Wij raden aan om een analyse te maken van de werkelijkheid en begroting zonder dotatie en onttrekking aan de egalisatievoorzieningen. Vervolgens kan ook voor de dotatie en onttrekking een soortgelijke analyse gemaakt worden.

Onderhoud kapitaalsgoederen

De paragraaf voldoet aan de eisen van het BBV. Het geeft een uitgebreid beeld van het werkelijke uitvoering van het beleidskader en de hieruit voortvloeiende financiële consequenties per categorie zoals door het BBV voorgeschreven.

Financiering

De paragraaf Financiering is overzichtelijk en van een goed niveau. Een punt van aandacht is dat in de paragraaf geen melding wordt gemaakt van de wijze waarop rente aan investeringen, grondexploitaties en taakvelden wordt toegerekend. Tevens ontbreekt een doorkijk naar de toekomstige ontwikkeling van de schulden. Het is een bewuste keuze van het college om dit niet in de jaarrekening te doen, maar bij de begroting. De informatiewaarde van de paragraaf kan verder worden verbeterd door kwalitatieve analyses toe te voegen.

Kwaliteit van de paragrafen (2/3)

Bedrijfsvoering

In deze paragraaf staat de ontwikkeling van de (interne) organisatie in positieve zin beschreven. Hoewel wij erkennen dat er het afgelopen jaar goede stappen zijn gezet, missen wij een zelfkritische analyse van de verbetermogelijkheden. Op basis van de waarnemingen uit onze controle en de gesprekken met medewerkers blijkt nog voldoende verbeterpotentieel aanwezig in de interne beheersing van de organisatie. Hiervoor verwijzen wij ook naar onze managementletter en de relevante bevindingen in dit verslag.

Verbonden partijen en subsidies

De inhoudelijke informatie ten aanzien van de verbonden partijen is uitvoerig en raakt alle aspecten van het BBV. In de paragraaf wordt een duidelijke uiteenzetting gegeven van de beleidskaders ten aanzien van het verscherpte toezicht, inclusief een nadere duiding van de achtergrond daarvan per instelling.

Een aspect dat ontbreekt is de (gekwantificeerde) weergave van de risico's die binnen de verbonden partijen aanwezig zijn, waarvoor geen maatregelen zijn getroffen en die van materiële betekenis kunnen zijn in relatie tot de financiële positie van de gemeente. Een voorbeeld hiervan is Stichting Veilig Thuis. Ondanks dat een zorgwekkende situatie wordt geschetst, wordt niet weergegeven wat het risico voor Haarlem is, noch welke maatregelen genomen worden om de situatie te verbeteren..

Grondbeleid

De paragraaf voldoet aan de eisen van het BBV. Het geeft een duidelijk beeld van de ontwikkelingen in de grondexploitaties en de reserve grondexploitaties gedurende het jaar.

Kwaliteit van de paragrafen (3/3)

Advies:

- Actualiseer het meerjarenperspectief dat in de paragrafen wordt geschetst op basis van de werkelijke cijfers in de jaarrekening 2018.
- Voorzie kwantitatieve analyses van verklarende kwalitatieve analyses.
- Stel analyses van de kostendekkendheid van heffingen op zonder dotatie en onttrekking aan de egalisatievoorzieningen. Vervolgens kan deze dotatie en onttrekking zichtbaar gemaakt worden als consequentie van het overschot of tekort.
- Geef niet alleen de positieve ontwikkelingen weer, maar maak ook transparant waar verbeterpotentieel is, zoals in de bedrijfsvoering, of waar risico's aanwezig zijn voor gemeente Haarlem bij verbonden partijen.

Oordeel per paragraaf

Zie onderstaand hoe wij de informatiewaarde per paragraaf beoordelen.

Paragraaf	Oordeel	
	2018	2017
Weerstandsvermogen en risicobeheersing	<i>Goed</i>	<i>Goed</i>
Lokale heffingen	<i>Beperkt</i>	<i>Beperkt</i>
Onderhoud kapitaalgoederen	<i>Goed</i>	<i>Goed</i>
Financiering	<i>Goed</i>	<i>Goed</i>
Bedrijfsvoering	<i>Beperkt</i>	<i>Beperkt</i>
Verbonden partijen en subsidies	<i>Goed</i>	<i>Goed</i>
Grondbeleid	<i>Goed</i>	<i>Goed</i>

Belangrijkste boodschappen

Oordeel bij de jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor uw organisatie

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

ruimtelijk
domein

resultaten
bedrijfsvoering

begrotings-
rechtmatigheid

financiële
positie

Onze bevindingen bij de jaarrekening

Onderstaand hebben wij onze detailbevindingen op de aspecten rechtmatigheid en getrouwheid opgenomen boven de door u gestelde rapporteringstolerantie van € 285.000. Door op de bevinding te klikken krijgt u meer toelichting op de bevinding.

Getrouwheid		
	fouten (x €1.000)	onzekerheden (x €1.000)
1. Prestatielevering zorglevering PGB	0	7.058
2. Prestatielevering zorglevering ZIN	0	5.386
3. Overige fouten / onzekerheden die individueel kleiner zijn dan de rapporteringstolerantie	37	0
Totaal	37	12.444
Goedkeuringstolerantie	5.700	17.100

Rechtmatigheid		
	fouten (x €1.000)	onzekerheden (x €1.000)
4. Bevindingen bij getrouwheid (zie hiernaast)	1.130	12.444
5. Rechtmatigheid aanbestedingen	2.582	0
6. Begrotingsonrechtmatigheid beleidsveld 72	262	0
Totaal	3.974	12.444
Goedkeuringstolerantie	5.700	17.100

* Bij de controle wordt gebruik gemaakt van steekproeven. Om de bevindingen te vertalen naar de gehele massa die in de steekproef is betrokken wordt gebruik gemaakt van extrapolatie. Bij fouten is een daadwerkelijke afwijking geconstateerd, bij onzekerheden is er onvoldoende controle-informatie beschikbaar om een conclusie te kunnen trekken.

Belangrijkste boodschappen

Oordeel bij de jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor uw organisatie

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

ruimtelijk
domein

resultaten
bedrijfsvoering

begrotings-
rechtmatigheid

financiële
positie

Zorgkosten zijn toegenomen ten opzichte van 2017

De zorglasten zijn in 2018 toegenomen van € 90,7 miljoen naar € 97,7 miljoen (7,8%). Deze toename wordt vooral veroorzaakt door hogere lasten voor de inkoop van zorg in natura in het Wmo domein. Deze toename was ook begroot in verband met de toegenomen vraag. Binnen dit domein is er wel een verschuiving zichtbaar van beschermd wonen naar maatschappelijke opvang.

De uitgaven voor zorg in natura in het domein Jeugd liggen op hetzelfde niveau als voorgaand jaar, maar in de begroting was een lager bedrag verwacht. De belangrijkste reden hiervan is de (landelijke trend in) toegenomen vraag naar duurdere specialistisch Jeugdhulp.

Domein	Realisatie 2018 (x €1.000)	Begroting 2018 (x €1.000)	Realisatie 2017 (x €1.000)	Realisatie 2016 (x €1.000)
Jeugd PGB	1.337	1.000	1.122	1.113
Jeugd ZIN	27.774	23.969	27.126	25.801
Wmo PGB	5.721	5.715	5.339	4.783
Wmo ZIN	62.875	63.152	57.082	61.645
Totaal	97.707	93.836	90.669	93.342

Belangrijkste boodschappen

Oordeel bij de jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor uw organisatie

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

ruimtelijk
domein

resultaten
bedrijfsvoering

begrotings-
rechtmatigheid

financiële
positie

Vaststelling van prestatielevering nog niet verankerd in de organisatie

In voorgaande jaren is in belangrijke mate gesteund op productieverantwoordingen van zorgaanbieders om voldoende zekerheid te verkrijgen over de prestatielevering door deze zorgaanbieders. Ook in 2018 heeft uw gemeente haar zekerheid omtrent de prestatielevering, en daarmee omtrent de getrouwheid en rechtmatigheid van de lasten van de zorgverlening in natura, deels verkregen via productieverantwoordingen van zorgaanbieders. Dat heeft er tevens toe geleid dat pas laat in het afsluitingsproces de gerealiseerde last voor 2018 was te bepalen.

Het college heeft het voornemen om met ingang van het boekjaar 2019 de prestatielevering van de geïndiceerde zorg te verankeren in de interne beheersing van de organisatie. Hiertoe heeft zij een plan van aanpak opgesteld, dat de komende maanden naar verwachting tot uitvoering gebracht zal worden.

Fouten en onzekerheden in Wmo afgenomen

Uit onze controle van de Wmo en Jeugdwet komt een aantal niet materiele bevindingen naar voren. Hiernaast hebben wij de uitkomsten van de laatste drie jaar weergegeven. In de kolommen *F* zijn de fouten opgenomen, in de kolommen *O* de onzekerheden.

Domein	2018 (x €1.000)		2017 (x €1.000)		2016 (x €1.000)	
	F	O	F	O	F	O
Wmo / Jeugd PGB	0	7.058	134	6.461	0	5.896
Wmo / Jeugd ZIN	0	5.386	0	6.222	0	3.933
Totaal	0	12.444	134	12.683	0	9.829

Onzekerheid binnen pgb niet weggenomen door eigen werkzaamheden

Conform landelijke afspraken verzorgt de Sociale Verzekeringsbank (SVB) het administratieve proces rondom de pgb-verstrekingen en legt daarover verantwoording af aan de gemeenten. De verantwoording van de SVB is hierbij op landelijk niveau gecontroleerd (waar overigens de prestatielevering geen onderdeel uitmaakt van de reikwijdte). De afgegeven controleverklaring levert daardoor geen specifieke bevindingen op voor gemeente Haarlem. Om voldoende zekerheid te verkrijgen heeft de gemeente zelf aanvullende werkzaamheden verricht. Hierbij bleek het echter niet mogelijk om de prestatielevering vast te stellen. Op basis van deze werkzaamheden is een bedrag van € 12,4 miljoen als onzeker aangemerkt omdat onvoldoende controle-informatie beschikbaar was over de prestatie door de zorgaanbieder. Dit bedrag is iets lager dan voorgaand jaar.

Belangrijkste boodschappen

Oordeel bij de jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor uw organisatie

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

ruimtelijk
domein

resultaten
bedrijfsvoering

begrotings-
rechtmatigheid

financiële
positie

Schattingen sociaal domein zijn evenwichtig

Bij het opstellen van de jaarrekening maakt het college belangrijke schattingen. We hebben de schattingen die het college heeft gemaakt bij het opstellen van de jaarrekening 2018 beoordeeld. Onderstaande tabel geeft een overzicht van onze bevindingen met de bijbehorende motivering.

Schattingspost	Oordeel					Toelichting
Nog te betalen zorgkosten (€ 13,5 miljoen)			●			De nog te betalen kosten zijn bepaald op basis van de opgaven van de zorgverleners, die voorzien zijn van een controleverklaring van een accountant. Deze opgaven zijn aangesloten met de gegevens in de eigen systemen, waaronder het berichtenverkeer. Het verschil tussen deze opgaven en de reeds in de administratie verantwoorde lasten zijn als kortlopende schuld verantwoord op de balans.
Vordering PGB (€ 0,1 miljoen)			●			Op basis van een analyse van de (uitnutting van de) pgb-budgetten en de reeds ontvangen voorschotten met het portaal van SVB zijn de balansposities evenwichtig bepaald.
Voorziening dubieuze debiteuren sociale zaken (€ 11,3 miljoen)			●			De voorziening dubieuze debiteuren sociale zaken is gebaseerd op het historische percentage over de gehele looptijd. De totale voorziening is 81% (2017: 77%) van de vordering. Op basis van de historie is dit percentage evenwichtig.
	controleverschil	voorzichtig	evenwichtig	optimistisch	controleverschil	

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor
uw organisatie

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

ruimtelijk
domein

resultaten
bedrijfsvoering

begrotings-
rechtmatigheid

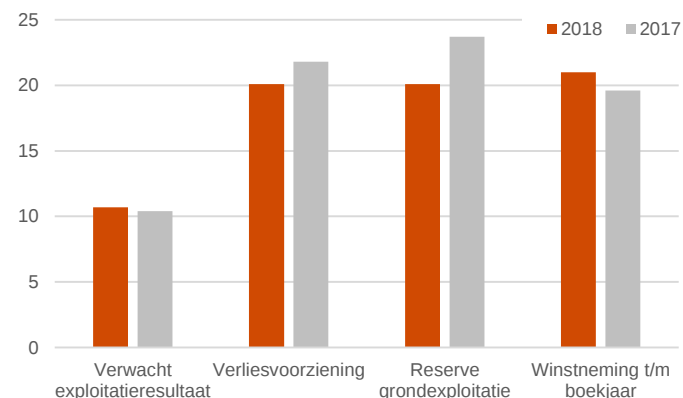
financiële
positie

De grondexploitaties vertonen een stabiele ontwikkeling

In de tabel hiernaast blijkt dat de grondexploitaties zich in totaliteit stabiel ontwikkelen. Het verwachte totale positieve exploitatieresultaat is in 2018 toegenomen van € 10,4 naar € 10,7 miljoen. De totale verliesvoorziening is afgenomen van € 21,8 naar € 20,1 miljoen. De risicoreserve grondexploitatie is afgenomen van € 23,7 naar € 20,1 miljoen. De belangrijkste reden hiervan is de aanwending uit deze reserve van € 5,0 ten behoeve van de reserve ongedeelde stad. Indien dit niet had plaatsgevonden, was de risicoreserve grondexploitatie toegenomen met € 1,4 miljoen. Dit is gelijk aan de winstneming in 2018.

Binnen de grondexploitaties zijn geen materiële risico's aanwezig die niet al zijn ingerekend in de waardering of winstneming. Hiervoor verwijzen wij naar de [gehanteerde parameters](#).

Ontwikkeling resultaat grondexploitaties (x €1mln)

Belangrijkste boodschappen

Oordeel bij de jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor uw organisatie

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

ruimtelijk
domein

resultaten
bedrijfsvoering

begrotings-
rechtmatigheid

financiële
positie

Resultaat grondexploitatie is beter dan verwacht

Grondexploitatie zijn voorzichtig gewaardeerd

Hoewel de ontwikkeling van de gerealiseerde resultaten uit grondexploitatie een stabiele ontwikkeling laten zien, wijkt de werkelijke resultaatontwikkeling sterk af van de verwachting. Enerzijds is dit veroorzaakt omdat verliesgevend projecten later worden afgesloten dan verwacht, anderzijds zijn gronden sneller verkocht en aanbestedingsresultaten positiever dan eerder verondersteld. Dit is een indicatie dat het dat de bij de waardering en resultaatbepaling van de grondexploitatie gehanteerde parameters conservatief bepaald zijn. Hieronder zijn de belangrijkste ontwikkelingen nader toegelicht.

Verwacht verlies grondexploitatie Waarderpolder Noordkop afgenomen

In 2018 is het verwachte verlies op de grondexploitatie Waarderpolder Noordkop afgenomen van € 4,6 miljoen naar ongeveer € 2,7 miljoen. De reden van dit positieve resultaat van € 1,9 miljoen is dat de gronden binnen deze exploitatie eerder zijn verkocht dan eerder aangenomen, tegen hogere prijzen dan verwacht. Tevens zijn kavels verkocht die eerder als incourant werden aangemerkt. Daarnaast is er sprake van een voordeel op de aanbesteding voor het woonrijp maken voor de verkochte kavels.

Verwachte positief resultaat grondexploitatie Slachthuisterrein is toegenomen

Uit 2018 is de ontwikkeling van het Slachthuisterrein definitief gegund. Op basis van deze gunning zijn belangrijke inhoudelijke en financiële wijzigingen doorgevoerd in de grondexploitatie die hebben geleid tot een extra positief

resultaat van € 1,9 miljoen. Enerzijds is uit de aanbesteding van het woon- en bouwrijp maken een voordeel gerealiseerd van € 1,3 miljoen, anderzijds is het bod dat op de grond is uitgebracht € 0,6 miljoen hoger dan verwacht.

Omdat de gronden nog niet geleverd zijn, is er in overeenstemming met het BBV nog geen resultaat genomen op deze exploitatie. De gegunde marktpartij dient uiterlijk in april 2020 de gronden af te nemen. De latente winst in deze exploitatie bedraagt € 3,1 miljoen.

Uitgangspunten grondexploitatie Zwemmerslaan dienen opnieuw te worden vastgesteld

In 2018 heeft de gemeenteraad de grondexploitatie Zwemmerslaan geopend. Het plangebied omvat circa 29.000 m² bestemd voor de aanleg van een hoogwaardige en zeer duurzame, innovatieve wijk met circa 140 woningen, waarvan een groot deel in zelfbouw. De planning is om de stedenbouwkundige randvoorwaarden in 2019 vast te stellen en de verkoopprocedure via Tender te starten. De start van de bouw wordt van in 2020/2021 verwacht.

Wij hebben geconstateerd dat er tijdens onze controle nog geen duidelijkheid was over het stedenbouwkundige programma. Daarnaast bestaan binnen de organisatie vraagtekens over de door een externe partij gemaakte ramingen. Het verwachte positieve resultaat op basis van de huidige uitgangspunten bedraagt € 1,1 miljoen, waarvan nog niets in de jaarrekening is verantwoord. Gezien de genoemde onzekerheden, kan dit bedrag in werkelijkheid afwijken.

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor
uw organisatie

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

ruimtelijk
domein

resultaten
bedrijfsvoering

begrotings-
rechtmatigheid

financiële
positie

Reserve Grondexploitaties is voorzichtig gevormd

Zoals uit de volgende sheet blijkt, zijn de bij de waardering en resultaatbepaling van de grondexploitaties gehanteerde parameters voorzichtig tot evenwichtig bepaald. Voor verwachte verliesgevende grondexploitaties is een totale verliesvoorziening gevormd van € 20,1 miljoen. Daarnaast is voor verwachte, niet ingerekende risico's in naar verwachting winstgevende grondexploitaties bij de berekening van de verplichte winstneming een bedrag in mindering gebracht van in totaal € 1,3 miljoen.

Naast deze buffer voor risico's en verliezen van € 21,4 miljoen, is een bedrag opgenomen in de reserve Grondexploitaties van € 20,1 miljoen. Deze reserve is gevormd om (resterende) risico's binnen de grondexploitaties op te vangen. De belangrijkste risico's die hierbij worden onderkend zijn een sterke toename van de bouwkosten, programmatische wijzigingen en het betalen van vennootschapsbelasting.

Op basis van scenarioanalyse heeft het college berekend dat het benodigde weerstandsvermogen voor deze risico's € 13,1 miljoen bedraagt. Dit houdt in dat de reserve een surplus heeft van € 7,0 miljoen. Daarbij achten wij op basis van actuele marktontwikkelingen, net als voorgaand jaar, dat de risico's voorzichtig ingerekend zijn. Hierdoor kan het surplus hoger uitkomen dan verwacht.

Overigens heeft het college al rekening gehouden met het bestemmen van een deel van het surplus ten gunste van de reserve Ongedeelde stad. In de jaarrekening 2018 is een bedrag van € 5,0 miljoen onttrokken aan de reserve ten gunste van de reserve Ongedeelde Stad. Naar verwachting zullen ook de komende jaren bedragen worden onttrokken met dit doel.

De parameters voor de grondexploitaties zijn voorzichtig tot evenwichtig

De waardering van uw grondexploitaties is voor een groot deel afhankelijk van schattingen. Om inzicht te krijgen in de financiële risico's stelt de gemeente exploitatieoverzichten op, de zogenaamde jaarschijven, waarin een schatting is opgenomen van de te maken kosten en opbrengsten. Aan deze schattingen liggen diverse parameters en uitgangspunten ten grondslag. Wij hebben de gehanteerde uitgangspunten en parameters beoordeeld. In onderstaande tabel zijn onze bevindingen weergegeven.

Schattingspost	Oordeel			Toelichting
Gehanteerde rekenrente	●			Het college rekent binnen de grondexploitaties, net als in 2017 en 2018, met een toekomstige rekenrente van 2,82%. Deze rekenrente wijkt 0,34% af van de gemiddelde rekenrente gebaseerd op de leningenportefeuille per 1 januari 2019 van Haarlem (2,48%). Het BBV staat toe dat deze afwijking maximaal 0,50% is. Hiermee valt de gehanteerde rekenrente binnen de kaders, maar achten wij deze voorzichtig.
Kostenstijging		●		De gehanteerde kostenstijging is 2,5% (2017: 2%). Dit percentage licht in lijn met de werkelijke kostenstijging in de grond-, weg- en waterbouw. Daarom achten wij de toegenomen kosteninschatting evenwichtig.
Opbrengstenstijging	●			Het college rekent net als in 2017 geen opbrengstenstijging in de projecties. Gezien de huidige vastgoedmarkt en de gerealiseerde stijging in de grondprijzen in de laatste twee jaar, achten wij dit voorzichtig.
Gehanteerde programmering		●		De programmering van de grondexploitaties is gebaseerd op actuele marktomstandigheden, interne en externe adviezen en politieke uitgangspunten ten aanzien van woningbouw en werkgelegenheid. Wij achten de, op marktinformatie gebaseerde, inschatting voor de programmering evenwichtig op basis van de door ons uitgevoerde controlewerkzaamheden.
Verkooprijzen		●		De prijzen zoals ingerekend in de grondexploitaties zijn veelal gebaseerd op marktinformatie of taxaties, en komen tot uitdrukking in de Nota Grondprijsbeleid 2018. Voor een aantal taxaties is de grondwaarde residueel bepaald (terugrekenend: V.O.N. prijs/huurprijs -/- bouwkosten -/- overige kosten = grondwaarde). Wij achten voor 2018 de gehanteerde prijsstelling, zoals opgenomen in de door ons gecontroleerde projecten, voldoende onderbouwd.
Onzekerheden	●			In de berekening van de winstneming uit lopende grondexploitaties is net als in 2017 rekening gehouden met diverse risico's, waaronder het risico op verontreiniging in nog uit te geven kavels en het herzien van de infrastructuur. Deze risico's zijn niet ingerekend in de oorspronkelijke projecties van deze grondexploitaties. Naar onze mening zijn deze risico voorzichtig ingeschat.
Overall oordeel				
	voorzichtig	evenwichtig	optimistisch	

Belangrijkste boodschappen

Oordeel bij de jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor uw organisatie

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

ruimtelijk
domein

resultaten
bedrijfsvoering

begrotings-
rechtmatigheid

financiële
positie

Kwaliteit van de jaarafsluiting behoeft verbetering

Het college van burgemeester en wethouders van de gemeente heeft de jaarrekening opgesteld in overeenstemming met het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV). Als onderdeel van onze controle en met betrekking tot de jaarrekening hebben wij:

- de aanvaardbaarheid van de toegepaste grondslagen voor financiële verslaggeving beoordeeld; en
- de juistheid en de volledigheid van de toelichtingen beoordeeld.

Wij zijn van mening dat de grondslagen voor waardering en resultaatbepaling die het college heeft gehanteerd bij het opstellen van de jaarrekening 2018 aanvaardbaar zijn en de gebruikte financiële rechtmatigheidscriteria geschikt. Voorafgaand aan onze controle is de eerste versie van de jaarrekening intern gecontroleerd door het Audit Team. Net als voorgaand jaar heeft zijn een groot aantal onjuistheden geconstateerd. Dit is een indicatie dat de kwaliteit van de jaarafsluiting verbetering behoeft.

Belangrijke oorzaken zijn de herstructurering van de organisatie en de ambtelijke samenwerking met Zandvoort. Tevens zien wij dat medewerkers meer eigenaarschap kunnen nemen voor de aan hen toegekende processen, budgetten en balansposten. Verbeterpotentieel in aanwezig in de kennis en analytische vaardigheden van de medewerkers van de organisatie en in de samenwerking tussen de 1ste en 2de lijn.

Wij kunnen ons vinden in de gemaakte aanpassingen. Alle controlebevindingen boven onze rapporteringstolerantie van € 285.000 zijn in de jaarrekening gecorrigeerd. Dit houdt in dat er geen materiele ongecorrigeerde controleverschillen zijn. Het totaalbedrag aan ongecorrigeerde verschillen onder onze rapporteringstolerantie is per saldo € xxx.

Belangrijkste boodschappen

Oordeel bij de jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor uw organisatie

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

ruimtelijk
domein

resultaten
bedrijfsvoering

begrotings-
rechtmatigheid

financiële
positie

Rechtmatigheid van inkopen blijft aandacht vragen

In onze managementletter van 11 december 2018 hebben wij gemeld dat binnen gemeente Haarlem geen interne beheersingsmaatregelen verankerd zijn in het primaire proces, die afdwingen dat aanbestedingen rechtmatig plaatsvinden. Tijdens onze controle hebben wij samen met het Audit Team vervangende controlewerkzaamheden verricht om vast te kunnen stellen dat inkopen en aanbestedingen die in de jaarrekening 2018 zijn verwerkt, hebben plaatsgevonden in overeenstemming met de Europese aanbestedingsrichtlijnen, het gemeentelijke Inkoop- en aanbestedingsbeleid en de Kadernota Rechtmatigheid. In deze sheet hebben wij onze bevindingen samengevat.

Aanbestedingen onrechtmatig voor circa € 2,6 miljoen

In 2018 is een start gemaakt met maatregelen om het inkoopproces te optimaliseren, waarbij ook het aspect rechtmatigheid is betrokken. Omdat deze maatregelen gedurende het jaar zijn geïmplementeerd, heeft dit (nog) niet geleid dat alle inkopen en aanbestedingen rechtmatig zijn verlopen. Dit geldt net als voorgaand jaar vooral voor de aanbesteding van inhuur van personeel.

Uit onze controle is gebleken dat een bedrag van € 2,6 miljoen niet in overeenstemming met de Europese aanbestedingsrichtlijnen is aanbesteed. Dit bedrag hebben wij meegenomen in onze oordeelsvorming. Tevens is voor een bedrag van € 2,4 miljoen afgeweken van het eigen inkoopbeleid zonder dat hiervoor de juiste afwijkingsprocedure is doorlopen.

Omdat het gemeentelijke aanbestedingsbeleid geen onderdeel uitmaakt van het normenkader, hebben wij dit bedrag niet meegenomen in onze oordeelsvorming.

Daarnaast is geconstateerd dat voor een bedrag van € 3,2 miljoen is aanbesteed in strijd met het verlichte regime die de Europese aanbestedingsrichtlijnen kent. De Commissie BBV heeft bepaald dat aanbestedingen die hebben plaatsgevonden in strijd met de (administratieve) eisen van het verlichte regime, zoals bijvoorbeeld voor de inhuur van flexibel personeel, onrechtmatig is. Deze zogenaamde formele onrechtmatigheid hoeven wij echter niet in ons oordeel mee te nemen.

Een belangrijke oorzaak van de onrechtmatige aanbestedingen, naast de beperkte kennis van de wetgeving, is dat bij aanvang van een aanbesteding niet altijd een toereikende berekening wordt gemaakt van de verwachte opdrachtwaarde op basis van realistische uitgangspunten. Hierbij ligt de nadruk vooral op de doelmatigheid van de aanbesteding

Belangrijkste boodschappen

Oordeel bij de jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor uw organisatie

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

ruimtelijk
domein

resultaten
bedrijfsvoering

begrotings-
rechtmatigheid

financiële
positie

Aandachtspunten in uw reserves

Algemene reserves zijn omgezet naar bestemmingsreserves

In 2018 heeft de commissie BBV nadere duiding gegeven aan het de wijze waarop egaliseringsreserves, zoals de reserve Grondexploitaties en de reserve Sociaal Domein, dienen te worden verantwoord. In haar visie is een bestemmingsreserve een reserve waaraan de raad een bepaalde bestemming heeft gegeven. De gemeenteraad kan de doelstelling van deze reserves veranderen of aan de algemene reserve toevoegen. De algemene reserve heeft normaliter een bufferfunctie en is een centrale grootheid in de paragraaf weerstandsvermogen. Om die reden vallen de reserve grondexploitaties en reserve sociaal domein onder de bestemmingsreserves en niet onder de algemene reserves.

Tijdens onze controle hebben wij geconstateerd dat deze reserves van in totaal € 40,6 miljoen niet in overeenstemming met de uitspraak van de commissie waren verantwoord. Daarom heeft het college een aanvullende toelichting opgenomen in de balans (paragraaf 4.1 van de jaarrekening) en het verloopoverzicht van de reserves (paragraaf 4.5 van de jaarrekening). Hierbij heeft het college bevestigd dat de algemene reserve grondexploitaties en de algemene reserve sociaal domein met ingang van de jaarrekening 2019 als bestemmingsreserve worden gepresenteerd.

Belangrijkste boodschappen

Oordeel bij de jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor uw organisatie

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

ruimtelijk
domein

resultaten
bedrijfsvoering

begrotings-
rechtmatigheid

financiële
positie

Aandachtspunten in uw voorzieningen

Voorziening Parkstad volgend jaar omzetten in kapitaalsreserve

De voorziening Parkstad wordt gevormd in verband met de verplichting van de gemeente om parkeervoorzieningen te realiseren in Schalkwijk. De voorziening wordt gevoed met de parkeeropbrengsten uit de huidige parkeergarage. Een deel van deze opbrengsten komt toe aan de VVE Schalkwijk, en een deel komt toe aan de gemeente.

In eerdere jaren zijn wij akkoord gegaan met het vormen van deze voorziening voor het deel van de opbrengsten dat toekomt aan de gemeente in verband met de genoemde verplichting. Het aandeel in de parkeeropbrengsten dat toekomt aan VVE Schalkwijk is als voorziening gevormd in verband met het feit dat het hier middelen van derden betreft die specifiek besteed moeten worden.

Inmiddels is een krediet verleend voor de bouw van de parkeergarage Schalkstad dat voor rekening en risico van de gemeente wordt gerealiseerd. Normaliter wordt een dergelijke voorziening in mindering gebracht op de uitgaven voor de parkeergarage. Dit is echter alleen mogelijk voor het deel dat gevormd is uit de parkeeropbrengsten die toekomen aan VVE Schalkwijk. Het deel van de voorziening dat gevormd is uit de opbrengst die is toe te rekenen aan de gemeente, dient na realisatie van de parkeergarage vrij te vallen ten gunste van het resultaat.

Het college heeft aangegeven om voor hetzelfde bedrag een reserve kapitaalslasten te vormen, waaruit de afschrijving en rente wordt gedekt die toe te rekenen is aan de parkeergarage zodat er geen gat in de begroting ontstaat door de kapitaalslasten van de parkeergarage. Wij zijn het eens met deze verwerkingswijze.

Voorziening voor oninbare vorderingen is niet gevormd in overeenstemming met de financiële verordening

In de financiële verordening heeft de gemeenteraad bepaald dat in verband met het risico op oninbare vorderingen een voorziening gevormd moet worden die gelijk is aan het historische percentage van oninbaarheid. Hiervoor geldt een uitzondering voor vorderingen die individueel hoger zijn dan € 25.000. Wij hebben geconstateerd dat er door de eerste en tweede lijn geen zichtbare beoordeling heeft plaatsgevonden van individuele vorderingen boven dit grensbedrag. Op basis van een analyse die het college heeft opgesteld hebben wij vastgesteld dat dit geen materieel effect heeft op de jaarrekening.

Belangrijkste boodschappen

Oordeel bij de jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor uw organisatie

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

ruimtelijk
domein

resultaten
bedrijfsvoering

begrotings-
rechtmatigheid

financiële
positie

Schattingen domein bedrijfsvoering zijn evenwichtig

Bij het opstellen van de jaarrekening maakt het college belangrijke schattingen. We hebben de schattingen die het college heeft gemaakt bij het opstellen van de jaarrekening 2018 beoordeeld. Onderstaande tabel geeft een overzicht van onze bevindingen met de bijbehorende motivering.

Schattingspost	Oordeel			Toelichting
Waardering financiële vaste activa		●		We hebben de waardering van uw financiële vaste activa in detail gecontroleerd. Wij concluderen dat de inschattingen van het college ten aanzien van de deelnemingen en (gerelateerde) leningen evenwichtig tot stand zijn gekomen.
Waardering materiële vaste activa		●		Aan de wijze van afschrijven op materiële vaste activa ligt het activabeleid van de gemeente ten grondslag. De gehanteerde afschrijvingspercentages blijken uit de grondslagen van de jaarrekening. De gehanteerde afschrijvingspercentages zijn afgestemd op de economische levensduur van de materiële vaste activa en daarmee aanvaardbaar. Om een beoordeling te maken of er sprake is van duurzame waardeverminderingen, wordt jaarlijks door het Audit Team een analyse gemaakt van het aanwezige vastgoed. Wij hebben vastgesteld dat de gehanteerde uitgangspunten evenwichtig zijn.
	voorzichtig	evenwichtig	optimistisch	

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor
uw organisatie

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

ruimtelijk
domein

resultaten
bedrijfsvoering

**begrotings-
rechtmatigheid**

financiële
positie

Begrotingsrechtmatigheid

Een onderdeel van onze rechtmatigheidscontrole betreft de naleving van het budgetrecht van de raad. Is op programma of kredietniveau niet meer besteed dan waar u als raad toe besloten heeft. Overschrijdingen zijn in sommige gevallen onrechtmatig. Onderstaand hebben wij de overschrijdingen opgenomen en weergegeven of deze wel of niet meewegen in ons oordeel bij de jaarrekening.

Budgetoverschrijdingen zijn toereikend toegelicht

Op basis van de Financiële verordening 2018 informeert het college de raad vooraf in de eerstvolgende tussenrapportage of via een afzonderlijk voorstel aan de raad als verwacht wordt dat de geautoriseerde baten of lasten op beleidsveldniveau dreigen te worden overschreden met minimaal € 100.000. Het college voegt hierbij een voorstel voor wijziging van de begroting of een voorstel voor bijstelling van het beleid. Dit heeft niet in alle gevallen plaatsgevonden.

In paragraaf 4.6 heeft het college een analyse opgenomen van de budgetoverschrijdingen per beleidsveld die geconstateerd zijn na afloop van het boekjaar. Hierbij is een overschrijding op beleidsveld *Algemene dekkingsmiddelen* geconstateerd van € 262.000. Dit bedrag is meegenomen in onze oordeelsvorming ten aanzien van de rechtmatigheid van de jaarrekening.

Naar onze mening zijn alle overschrijdingen toereikend toegelicht. Derhalve nemen wij de overige overschrijdingen niet mee in onze oordeelsvorming.

Investeringskrediet vervanging datacenter overschreden

Het college informeert de raad vooraf in de eerstvolgende tussenrapportage of via een afzonderlijk voorstel aan de raad als een investeringskrediet met minimaal 5% van het krediet, met een minimum van € 50.000, dreigt te worden overschreden. Dit geldt eveneens indien bij een grote investering een voorziene overschrijding van 5% leidt tot een overschrijding van € 250.000 of meer.

In paragraaf 4.6 van de jaarrekening heeft het college aangegeven dat er geen overschrijdingen op de kredieten aanwezig zijn die aan de genoemde criteria voldoen. Wij hebben echter geconstateerd dat voor het gezamenlijke krediet voor de vervanging van het datacenter en de digitale transformatie een totaal krediet beschikbaar is gesteld voor 2018 van € 2,3 miljoen en voor 2019 een bedrag van € 2,0 miljoen. In 2018 is een bedrag uitgegeven van € 3,8 miljoen. Derhalve is het jaarschijf voor 2018 overschreden met een bedrag van € 1,5 miljoen. Volgens de kadernota Rechtmatigheid is het verschuiven van jaarschijven over de kredietperiode mogelijk, mits de totale uitgaven binnen het totale krediet blijven. Wij hebben van het college begrepen dat er geen sprake is van een overschrijding van het totale krediet, maar dat er sprake is van een bewuste verschuiving tussen de jaren.

Belangrijkste boodschappen

Oordeel bij de jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor uw organisatie

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

ruimtelijk
domein

resultaten
bedrijfsvoering

begrotings-
rechtmatigheid

financiële
positie

De kengetallen laten een stabiele ontwikkeling zien

In de tabel hiernaast is een overzicht opgenomen van de kengetallen die verplicht in de jaarrekening van Haarlem moeten worden opgenomen. Hieruit blijkt dat Haarlem in 2018, behoudens de structurele exploitatieruimte, op alle kengetallen een stabiele ontwikkeling laat zien. Onze belangrijkste observaties zijn:

- De structurele exploitatieruimte is negatief. Dit houdt in dat de structurele lasten niet volledig worden gedekt door structurele baten. Feitelijk is er sprake van een negatieve structurele exploitatie. In overeenstemming met het BBV wordt dit kengetal berekend zonder rekening te houden met mutaties in reserves (behoudens mutaties in reserve kapitaalslasten).
- De structurele exploitatieruimte is in 2018 gedaald ten opzichte van andere jaren. De belangrijkste reden hiervan is dat de commissie BBV in 2018 heeft besloten dat mutaties in reserves als incidenteel aangemerkt moeten worden. De vergelijkende kengetallen uit eerdere jaren zijn hierop niet aangepast.
- De netto schuldquote blijft boven het landelijk gemiddelde. Dit komt ook tot uitdrukking in een lager dan gemiddelde solvabiliteit. Op de volgende sheet hebben wij de verwachte ontwikkeling van de netto schuldquote weergegeven op basis van de begroting 2019-2023.
- De belastingcapaciteit ligt met 112% op het niveau van 2016. Een percentage boven de 100% geeft aan dat er beperkte mogelijkheid is eventuele (structurele) tekorten in de begroting te dekken met hogere belastingtarieven.

Kengetallen	Gemeente Haarlem			Landelijk
	2018	2017	2016	2017
Netto schuldquote	95%	95%	96%	70,4%
Netto schuldquote gecorrigeerd	93%	93%	94%	61,4%
Solvabiliteit	18%	18%	15%	32,7%
Grondexploitaties	5%	4%	1%	19,5%
Belastingcapaciteit	112%	109%	112%	101,7%
Structurele exploitatieruimte	-1%	6%	4%	0,6%

- Het relatieve belang van de grondexploitaties in de totale exploitatie van de gemeente is laag. Het landelijk gemiddelde is ongeveer 20%, terwijl bij Haarlem dit percentage 5% is. Dit geeft aan dat Haarlem niet afhankelijk is van de resultaten uit de grondexploitaties, en er in relatie tot de bedrijfsvoering geen significante risico's aanwezig zijn.

Belangrijkste boodschappen

Oordeel bij de jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor uw organisatie

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

ruimtelijk
domein

resultaten
bedrijfsvoering

begrotings-
rechtmatigheid

financiële
positie

Begrote netto schuldquote neemt gestaag toe

Kengetallen	Begroting				Werkelijk		
	2021	2020	2019	2018	2018	2017	2016
Netto schuldquote	110%	106%	106%	103%	95%	95%	96%
Solvabiliteit	17%	16%	15%	15%	18%	18%	15%
Grondexploitaties	1%	0%	2%	5%	5%	4%	1%
Belastingcapaciteit	124%	125%	122%	112%	112%	109%	112%
Structurele exploitatieruimte	0%	1%	0%	-1%	-1%	6%	4%

Bovenstaande begrote kengetallen zijn ontleend aan de begroting 2019-2022. Onze belangrijkste observaties hierbij zijn:

- De netto schuldquote stijgt gestaag verder naar 110% in 2021. De reden hiervan is het ambitieuze investeringsprogramma voor de groeiende stad. Overigens is er een verschil tussen de verwachte en werkelijke netto schuldquote voor 2018. Dit kan effect hebben op de absolute ontwikkeling van het kengetal in de komende jaren.
- Er is geen sprake van structurele exploitatieruimte. Incidentele tegenvallers dienen daarom te worden opgevangen met incidentele meevallers, waaronder een beroep op de aanwezige reserves. Zie hiervoor ook onze analyse van het weerstandsvermogen op de volgende sheet.

- De belastingcapaciteit stijgt naar 125%. Dit betekent dat de woonlasten in de gemeente harder stijgen dan het landelijke gemiddelde.
- Het relatieve belang van de grondexploitaties voor de begroting neemt verder af. Hierdoor zijn de in de grondexploitatie aanwezig risico's beperkt. Dit geldt ook voor een (incidentele) potentiële positieve bijdrage aan de financiële positie van de gemeente.

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor
uw organisatie

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

ruimtelijk
domein

resultaten
bedrijfsvoering

begrotings-
rechtmatigheid

financiële
positie

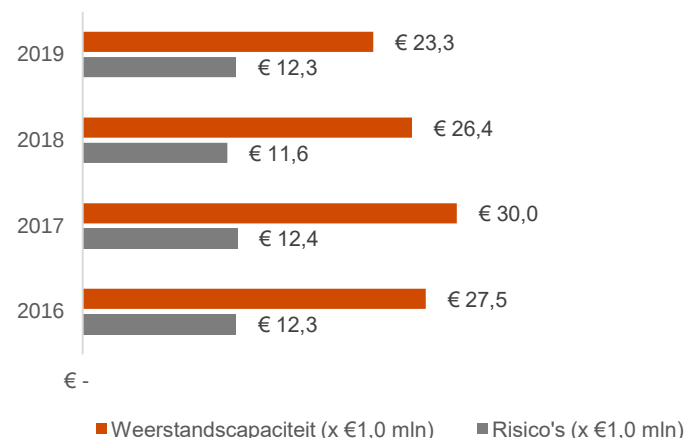
Het weerstandsvermogen voldoet aan minimale norm van 1,0

In de grafiek hiernaast is een weergave gegeven van de aanwezige weerstandscapaciteit en de benodigde weerstandscapaciteit (risico's).

Uit de analyse van het weerstandsvermogen blijkt dat de beschikbare weerstandscapaciteit structureel boven de benodigde weerstandscapaciteit blijft. Hiermee bestaat voldoende mogelijkheid om onverwachte incidentele lasten te dekken uit de beschikbare reserves.

Overigens dient hierbij aangegeven te worden dat het weerstandsvermogen 2019 gebaseerd is op de begroting 2019. Hierin is niet de werkelijke ontwikkeling van het weerstandsvermogen meegenomen in de jaarrekening 2018, maar de verwachting hoe het weerstandsvermogen zich zou ontwikkelen op het moment van het opstellen van deze begroting.

Wij hebben geconstateerd dat er een verschil is tussen het verwachte (1,6) en werkelijke (2,3) weerstandsvermogen. Dit is te danken aan zowel een hogere beschikbare weerstandscapaciteit als een lagere benodigde weerstandscapaciteit. Wij hebben begrepen dat de eerste nieuwe berekening van de weerstandscapaciteit, gebaseerd op actuele feiten en omstandigheden, plaats zal vinden bij de begroting 2020-2023.

Belangrijkste boodschappen

Oordeel bij de jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor uw organisatie

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

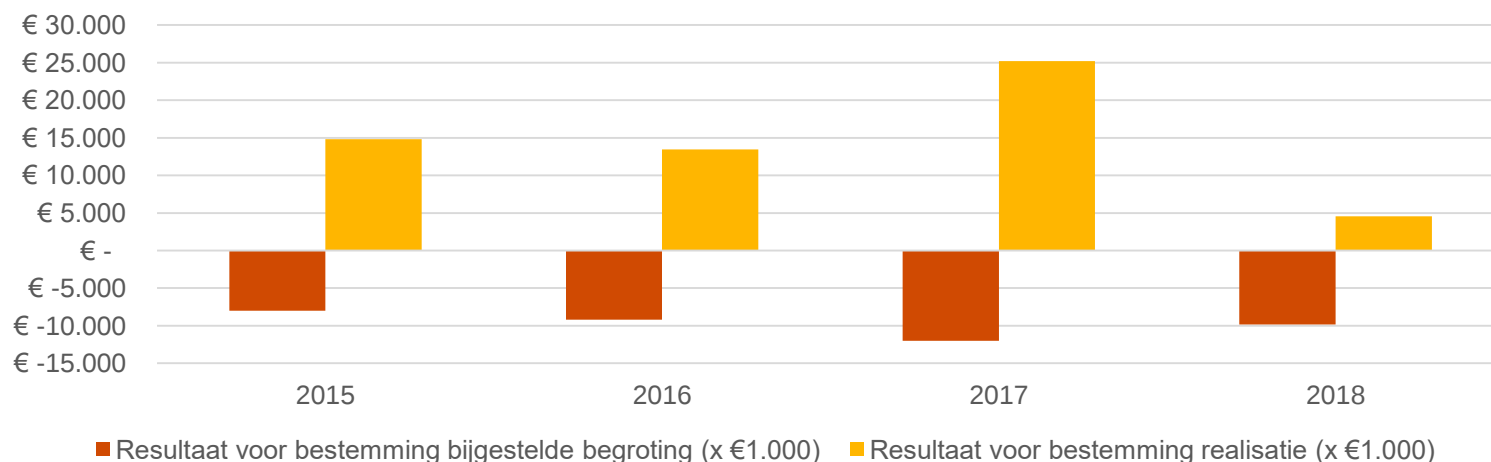
ruimtelijk
domein

resultaten
bedrijfsvoering

begrotings-
rechtmatigheid

financiële
positie

Het rekeningresultaat ligt meerjarig niet in lijn met de begroting

In bovenstaande grafiek hebben wij een analyse gemaakt tussen het verwachte resultaat voor resultaatbestemming in de bijgestelde begroting en het gerealiseerde resultaat in de jaarrekening over de periode 2015-2018. Uit deze analyse blijkt dat structureel de werkelijke resultaten significant beter zijn dan in de bijgestelde begroting verwacht. Dit geldt ook voor de ontwikkeling van de kengetallen ten opzichte van de verwachtingen.

De belangrijkste achterliggende oorzaken van de verschillen wijken van jaar tot jaar af, maar kunnen als volgt worden samengevat:

- Lagere benutting van de budgetten voor het sociaal domein in 2015 en 2016.
- Verplichte winstneming uit de grondexploitaties op basis van nieuwe regels in 2017.
- Verhoging van algemene uitkering bij de decembercirculaire in 2018.
- Planningsoptimisme van de uit te voeren activiteiten op diverse beleidsvelden in alle jaren. Dit geldt in het bijzonder voor lagere realisatiepercentage in verwacht onderhoud en investeringen. Hierdoor ontstaan lagere onderhouds- en kapitaalslasten dan verwacht.

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor
uw organisatie

Bijlagen

De bezoldiging van uw topfunctionarissen is juist verantwoord in de WNT-bijlage

Als onderdeel van onze controle hebben wij de nalevering van de Wet Normering Topinkomens (WNT) gecontroleerd. Uit onze controle blijken geen bevindingen. Op grond van de wet zijn de griffier en de gemeentesecretaris aangewezen als topfunctionaris. Hun bezoldiging is juist en volledig verantwoord in de bijlage WNT in uw jaarstukken.

Wilt u meer weten over de WNT? Kijkt u dan op:
<https://www.topinkomens.nl>

Bijlage Wet Normering Topinkomens (WNT)

U heeft twee topfunctionarissen
verantwoord in de jaarrekening 2018

Alle topfunctionarissen zijn in
loondienst. Gedurende het jaar
hebben er geen wijzigingen
plaatsgevonden in topfunctionarissen.

U heeft in 2018 geen ontslag-
vergoedingen boven de WNT-grens
uitgekeerd.

Controleverklaring gemeente Haarlem bevat paragraaf inzake overige aangelegenheden anticumulatie- bepaling WNT

Met ingang van 2018 geldt een nieuwe WNT-regel voor de samenloop van topfuncties bij verschillende WNT-instellingen. Deze anticumulatiebepaling regelt dat de som van de bezoldigingen van iemand die uitvoerende topfuncties uitoefent bij meerdere rechtspersonen of instellingen, niet hoger mag zijn dan het van toepassing zijnde bezoldigingsmaximum. In overeenstemming met het Controleprotocol WNT 2018 hebben wij geen controle uitgevoerd op de naleving van deze anticumulatiebepaling. Dit hebben wij in onze controleverklaring bij uw jaarrekening in een paragraaf inzake overige aangelegenheden tot uitdrukking gebracht.

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor
uw organisatie

Bijlagen

Geen bevindingen in de SiSa-bijlage

Wij hebben in onze controle specifieke werkzaamheden verricht om een oordeel te kunnen geven over de getrouwheid en rechtmatigheid van de financiële verantwoordingsinformatie in de SiSa bijlage bij de jaarrekening 2018.

Voor de bevindingen uit onze controle gelden op grond van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden ('BADO') zwaardere rapporteringtoleranties dan voor andere onderdelen van de reguliere jaarrekening.

De rapporteringstolerantie is per specifieke uitkering:

- € 12.500 indien de omvangsbasis kleiner dan of gelijk is aan € 125.000;
- 10% indien de omvangsbasis groter dan € 125.000 en kleiner dan of gelijk is aan € 1.000.000;
- € 125.000 indien de omvangsbasis groter is dan € 1.000.000.

De rapporteringstolerantie heeft geen consequenties voor de omvang en aard van de controle van specifieke uitkeringen. In [deze tabel](#) hebben wij onze bevindingen per specifieke uitkering opgenomen.

Toelichting op SiSa-bijlage 2018

Nr	Naam specifieke uitkering	Totale fout of onzekerheid per specifieke uitkering	Totale omvang van de fout of de onzekerheid (in *€1.000)	Toelichting fout/onzekerheid
D1	Regionale meld- en coördinatiecentra voortijdig schoolverlaten	N.v.t.	N.v.t.	Niet van toepassing
D1A	Regionale maatregelen voortijdig schoolverlaten 2016-2021	N.v.t.	N.v.t.	Niet van toepassing
D9	Onderwijsachterstandenbeleid 2011-2018 (OAB)	N.v.t.	N.v.t.	Niet van toepassing
D10	(Volwassenen)Onderwijs (participatiewet) 2015-2018	N.v.t.	N.v.t.	Niet van toepassing
E3	Subsidieregeling sanering verkeerslawaaï	N.v.t.	N.v.t.	Niet van toepassing
E27B	Brede doeluitkering Verkeer & Vervoer	N.v.t.	N.v.t.	Niet van toepassing
G2	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet_gemeentedeel 2018	N.v.t.	N.v.t.	Niet van toepassing
G3	Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004	N.v.t.	N.v.t.	Niet van toepassing

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor
uw organisatie

Bijlagen

Interne beheersing in de eerste en tweede lijn kan worden verbeterd

In onze Rapportage interim bevindingen van 11 december 2018 hebben wij ons beeld gegeven op de interne beheersing van uw gemeente. Onze belangrijkste conclusie was dat de interne beheersing als geheel om tot een getrouwe en rechtmatige jaarrekening te komen van een goed niveau is. Vooral door de inspanningen van de derde lijn (uw Audit Team) zijn alle processen voldoende in control om tot een goedkeurende controleverklaring te komen voor de getrouwheid van de jaarrekening. Ten opzichte van andere gemeenten van uw omvang, steekt u hier positief bovenuit. Wel merkten wij op dat wij ten aanzien van de interne beheersing in de eerste lijn en deels in de tweede lijn duidelijk verbeterpotentieel zien ten opzichte van soortgelijke gemeenten. In de tabel hiernaast hebben wij kort per proces inzichtelijk gemaakt wat de status is van de interne beheersing. Klik [hier](#) voor een toelichting op het lines of defence model.

In 2018 zijn met het Actieplan Beter Blijven Presteren stappen gezet om de interne beheersing in de eerste en tweede lijn te verbeteren. Het college is voornemens om in het voorjaar van 2019 de projectmatige aanpak over te laten gaan in een reguliere cyclische aanpak waarbij leren en verbeteren centraal staan. Wij zullen u over de voortgang van deze aanpak informeren in onze managementletter 2019.

Legenda

- In opzet ontoereikend
- ◐ In opzet toereikend, maar één of meerdere beheersmaatregelen bestaan niet of zijn niet controleerbaar
- Proces is adequaat opgezet en beheersmaatregelen bestaan
- ◆ Niet van toepassing / niet zichtbaar

Proces		Line of defence			T.o.v
		1	2	3	2017
BEDRIJFSVOERING	Inkopen en betalingen	◐	◐	●	↗
	Aanbestedingen	○	◐	●	→
	Inkomende subsidies	○	◐	●	→
	Treasury	●	◐	●	↗
	Investerings	○	◐	●	↗
	IT	○	○	○	→
	Salarissen	◐	◐	●	→
RUIMTELIJK	Grondexploitatie	◐	◐	●	→
	Huren en pachten	○	◐	●	→
	Bouwleges/WABO	◐	◐	●	→
	Parkeren	●	●	●	→
	Belastingen	●	●	●	→
SOCIAAL	Jeugd	○	○	●	→
	Wmo	○	○	●	→
	Sociale uitkeringen	◐	●	●	→
	Verstrekke subsidies	○	◐	●	→

Wat is het lines of defence model?

Onze controleaanpak is naast het controleren van de jaarrekening gericht op het verbeteren van uw bedrijfsvoering inclusief digitalisering hiervan. In onze controle hanteren wij daarvoor het '3 lines-of-defence' model. Dit model geeft handvatten om te beoordelen waar in de interne beheersing risico's worden ondervangen:

- In de **eerste lijn**: in het primaire proces, onder verantwoordelijkheid van de proceseigenaar.
- In de **tweede lijn**: in de ondersteunende processen zoals financiën en control, waar checks and balances ingericht zijn om fouten te signaleren.
- In de **derde lijn**: in uw verbijzonderde interne controle achteraf.

1^e lijn

Lijnmanagement (Afdelingen)

- Primair verantwoordelijk voor getrouwheid en rechtmatigheid transacties binnen eigen processen
- Verantwoordelijk voor kwalitatieve analyse en toelichting P&C producten

2^e lijn

Ondersteuning (Interne dienstverlening, Financiën & Concerncontrol)

- Ondersteunt de afdelingen bij de uitvoering van de primaire processen.
- Voert bij administratieve verwerking aantal primaire controles uit op de 1e lijn.

3^e lijn

Interne controle (Audit Team)

- Uw Audit Team voert interne controles achteraf uit op de getrouwheid en rechtmatigheid van transacties en de financieel kritische processen.
- Adviseert over verbetering in de 1e en 2e lijn

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor
uw organisatie

Bijlagen

Update algemene IT-beheersmaatregelen, informatiebeveiliging en privacy

Wij besteden in ons accountantsverslag aandacht aan de bevindingen met betrekking tot de betrouwbaarheid en continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking.

In onze rapportage interim bevindingen hebben wij onze bevindingen gerapporteerd omtrent de algemene IT-beheersmaatregelen (IT General Controls) rondom de voor de jaarrekening relevante systemen en over informatiebeveiliging en privacy. Wij blijven aandacht vragen voor het opvolgen van de IT-bevindingen rondom de voor de jaarrekening relevante systemen en applicaties.

Op basis van onze werkzaamheden stellen wij vast dat de huidige algemene IT-beheersing nog onvoldoende waarborgen biedt om te kunnen steunen op geautomatiseerde beheersmaatregelen, functiescheidingen en interfaces. De geconstateerde voortgang is te beperkt om in 2019 een meer systeemgerichte controle mogelijk te maken. Wij hebben vernomen dat de focus voor komend jaar met name is gericht op het herijken en verbeteren van de procedures rondom autorisatie- en wijzigingsbeheer. De verwachting van de organisatie is dat de tekortkomingen op dit gebied niet voor eind 2019 zullen zijn opgelost.

Wij hebben daarnaast geconstateerd dat informatiebeveiliging en privacy nog te weinig organisatie-brede thema's zijn. Het college heeft inmiddels goede stappen gezet om de bewustwording voor deze thema's te verbeteren, maar wij signaleren tegelijkertijd dat de noodzaak om hier specifiek aandacht aan te blijven geven nog aanwezig is.

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Ontwikkelingen voor
uw organisatie

Bijlagen

De gemeente neemt voldoende actie in het geval van geconstateerde fraude(risico)s

Tijdens onze controle hebben wij nadrukkelijk aandacht besteed aan het onderwerp fraude. Op basis van onze frauderisicobeoordeling hebben wij de volgende controlewerkzaamheden uitgevoerd:

- Risicoanalyse per proces waarin de drie kenmerken van fraude: rationalisatie, druk en gelegenheid zijn afgezet tegen de kans en de impact.
- Frauderisico besproken met de Auditcommissie, het college, de gemeentesecretaris, de concerncontroller en het Audit Team.
- Beoordeeld of nevenfuncties van het college en de directie aanleiding gaven tot een verhoogd risico.
- Beoordeeld of er signalen zijn voor een verhoogd risico op fraude vanuit notulen, persberichten en andere (openbare) publicaties.
- Controle van ongebruikelijke boekingen (boekingen buiten het normale proces om) in uw administratie.
- Controle van het gunningsproces van inkoop- en aanbestedingstransacties.
- Nadere analyse uitgevoerd van een proces/transactie in het kader van onvoorspelbaarheid. Dit jaar hebben wij beoordeeld of het meerwerk op infrastructurele projecten voldoet aan het interne inkoopbeleid.

Uit bovenstaande werkzaamheden zijn geen bijzonderheden voorgekomen.

Beheersing van frauderisico's krijgt voldoende aandacht

Wij hebben naast onze eigen werkzaamheden tevens beoordeeld in hoeverre het frauderisico intern beheerst wordt. De uitkomsten zijn onderstaand opgenomen:

Aspect	Oordeel
Bewustzijn	Er is voldoende aandacht binnen de organisatie voor het risico op fraude.
Risicoanalyse	De gemeente beschikt niet over een (actuele) frauderisicoanalyse. Wij adviseren het college om een frauderisicoanalyse op te stellen en deze jaarlijks te (laten) actualiseren.
Preventieve maatregelen	In de eerste lijn zijn over het algemeen voldoende richtlijnen en functiescheidingen aanwezig om een fraude van materieel belang te voorkomen.
Detectieve maatregelen (controle door het Audit Team)	Er zijn in 2018 specifieke controlewerkzaamheden op fraude uitgevoerd door uw Audit Team.

Belangrijkste boodschappen

Oordeel bij de jaarrekening

Ontwikkelingen voor uw organisatie

Rechtmatigheidsverantwoording

Impact op uw organisatie

Speerpunten

Bijlagen

Ambitie rechtmatigheidsverantwoording nog vast te stellen

In de meicirculaire 2018 is aangekondigd dat het college met ingang van 2021 een rechtmatigheidsverantwoording af dient te geven. Inzake de exacte invulling wordt stap voor stap meer duidelijk.

In onze rapportage interim bevindingen hebben wij u al geadviseerd om tijdig te beginnen met de voorbereidingen, zoals het definiëren van de rollen en verantwoordelijkheden om te komen tot een dergelijke verantwoording. Wij zijn van mening dat de werkzaamheden die het Audit Team uitvoert, voldoende zijn om nu al een rechtmatigheidsverantwoording in de jaarrekening op te nemen. Het past echter bij een organisatie die in aanloop naar een rechtmatigheidsverantwoording zelf 'in control' wil zijn dat fouten aan de voorkant van het proces worden voorkomen, in plaats van dat deze aan de achterkant door het Audit Team hersteld moeten worden.

Wij hebben vernomen dat u thans nog geen concrete ambitie heeft gevormd en acties heeft ondernomen op dit vlak en herhalen daarom ons advies om tijdig te starten met de benodigde voorbereidingen.

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Ontwikkelingen voor
uw organisatie

Rechtmatigheidsverantwoording

Impact op uw organisatie

Speerpunten

Bijlagen

Impact van diverse interne ontwikkelingen op onze controle

Binnen uw eigen gemeente zijn diverse ontwikkelingen die van invloed zijn op onze controle. We hebben deze aan de hand van het auditplan 2018 met u besproken. Hieronder lichten wij de status en impact van de belangrijkste ontwikkelingen toe:

Wijziging	Voortgang		Impact
Status t.o.v. auditplan			
1	Nieuwe financiële verordening	→	Wij hebben gedurende onze controle rekening gehouden met uw nieuwe norm(en) voor de financiële verslaggeving.
2	Nieuwe organisatie-structuur	→	Verantwoordelijkheden en aanspreekpunten zijn gewijzigd welke deels effect hebben gehad op de kwaliteit en doorlooptijd van de jaarafsluiting.
3	Gewijzigde overeenkomsten binnen Sociaal Domein	→	Wij hebben de nieuwe prijs- en prestatieafspraken betrokken bij onze controlewerkzaamheden.
4	Nieuw coalitieprogramma	→	Wij hebben de mogelijke effecten van eventuele nieuwe politiek relevante dossiers betrokken bij de actualisatie van onze risico-inschattingen.

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Ontwikkelingen voor
uw organisatie

Rechtmatigheidsverantwoording

Impact op uw organisatie

Speerpunten

Bijlagen

Speerpunten van de raad

In onze natuurlijke adviesrol dragen wij bij aan het verder versterken van de kaderstellende en controlerende rol van de raad/auditcommissie. De griffie heeft ons als vraag meegegeven hoe wij de raad beter in positie kunnen brengen voor zijn toezichthoudende rol.

Risicobeheersing dienstverleningsovereenkomst met gemeente Zandvoort

In de dienstverleningsovereenkomst met gemeente Zandvoort is een bedrag ingerekend van € 500.000 als synergievoordeel voor gemeente Haarlem in verband met een mogelijke efficiëntere bedrijfs- en procesvoering. Wij hebben begrepen dat dit bedrag niet is onderbouwd met een voorcalculatorische ureninschatting van deze besparing, maar een bestuurlijke afspraak is geweest op basis van een zogenaamde lumpsum bedrag.

Wij hebben geconstateerd dat, mede door de afwezigheid van een voorcalculatie, de risico's die verband houden met de realisatie van het ingerekende synergievoordeel niet beheerst (kan) worden. Intern wordt wel gestuurd op de allocatie van de uren op projecten die ten behoeve van gemeente Zandvoort worden uitgevoerd. Dit betreffen direct aan deze projecten toe te rekenen uren. In de algemene dienst worden geen uren geschreven, waardoor niet geanalyseerd kan worden hoeveel uur van deze algemene dienst daadwerkelijk betrekking heeft aan taken die worden uitgevoerd ten behoeve van gemeente Zandvoort.

Ontwikkeling van de kwaliteit van de interne beheersing in de eerste en tweede lijn

De tweede lijn van Haarlem bestaat uit de driehoek Financiën, Concerncontrol en Interne Dienstverlening. De synergie in de tweede lijn die na de herstructurering van de organisatie mogelijk is, is nog niet volledig gerealiseerd. De effectiviteit en efficiëntie van de 2^e lijn kan worden verbeterd indien er meer kennis en begrip is bij de medewerkers van de wederzijdse taken en verantwoordelijkheden binnen de totale driehoek.

Evenals voorgaande jaren constateren wij dat de derde lijn, uw Audit Team, nog veel herstelwerkzaamheden uitvoert voor de eerste en tweede lijn. Het past bij een organisatie die in aanloop naar een rechtmatigheidsverantwoording zelf 'in control' wil zijn dat fouten aan de voorkant van het proces worden voorkomen, in plaats van dat deze aan de achterkant door het Audit Team hersteld moeten worden.

Zie ook deze [link](#) voor een nadere analyse van de voortgang van het ingezette verbeterplan.

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Ontwikkelingen voor
uw organisatie

Bijlagen

Materialiteit

Communicatie

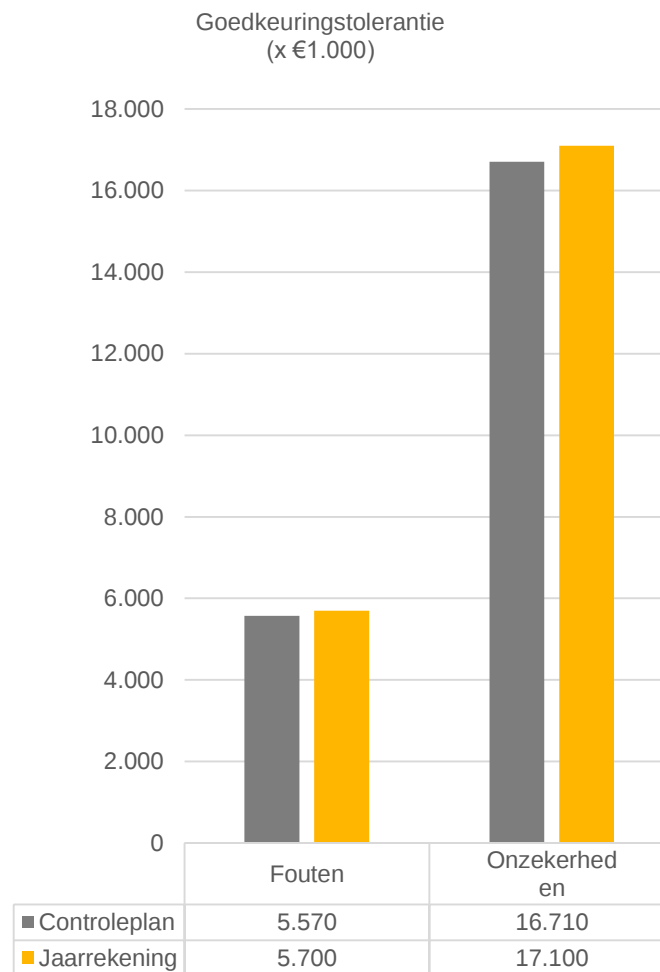
Onze onafhankelijkheid

De materialiteit is gedurende de controle licht toegenomen

De reikwijdte van onze controle wordt beïnvloed door het toepassen van materialiteit. Het begrip 'materieel' wordt toegelicht in de paragraaf 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening' in onze controleverklaring.

In het Besluit Accountantscontrole Decentrale Overheden (BADO) zijn de goedkeuringstoleranties bepaald die de accountant ten behoeve van de oordeelsvorming over de jaarrekening van de gemeente hanteert. De grondslag voor het bepalen van deze toleranties betreft de totale werkelijke kosten van de gemeente, inclusief de toevoegingen aan de bestemmingsreserves.

In het auditplan hebben wij een materialiteit vastgesteld van € 5,57 miljoen. Materialiteit wordt echter geactualiseerd op basis van de feitelijke financiële gegevens en wijzigingen in uw organisatie en omgeving gedurende het hele jaar. Aangezien de werkelijke lasten, inclusief dotaties aan de bestemmingsreserves, hoger zijn dan in de bestuursrapportage op basis waarvan wij onze initiële materialiteit hebben berekend, heeft er op basis van de wettelijke uitgangspunten een verhoging plaatsgevonden naar € 5,70 miljoen.

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Ontwikkelingen voor
uw organisatie

Bijlagen

Materialiteit

Communicatie

Onze onafhankelijkheid

Update over onze communicatie met u

Als PwC vinden wij het van belang om u te laten zien op welke wijze wij de belangrijkste voorwaarden en aandachtspunten van de controle hebben gerapporteerd. Deze hebben we opgenomen in onderstaande tabel.

Vereiste communicatie grond van controlestandaarden	Auditplan	Management- letter	Accountants- verslag
Mededeling over de verantwoordelijkheden van de accountant	●		
Bevestiging van de onafhankelijkheid van PwC	●		●
Eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing		●	●
Eventuele ontdekte of vermoede fraude		●	●
Niet-naleven van wet- en regelgeving			●
Schriftelijke bevestigingen gevraagd van het management			●
Alle zaken die van invloed zijn op de vorm en inhoud van de controleverklaring			●
Standpunt van de accountant over belangrijke kwalitatieve aspecten van de verslaggeving door het college			●
Rapporteren over significante moeilijkheden, aangelegenheden en overige zaken die van belang zijn voor het toezicht op de financiële verslaggevingsproces			●
Niet gecorrigeerde afwijkingen			●
Significante aangelegenheden die naar voren komen tijdens de controle in verband met verbonden partijen van de entiteit			●
Beschrijving van de reikwijdte en timing van de controle, waaronder significante risico's	●		●

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Ontwikkelingen voor
uw organisatie

Bijlagen

Materialiteit

Communicatie

Onze onafhankelijkheid

Onze onafhankelijkheid is gewaarborgd

Wij hebben geen opdrachten uitgevoerd die onze onafhankelijkheid bedreigen

Wij hebben onze naleving van externe standaarden, het wereldwijde onafhankelijkheidsbeleid van PwC en het onafhankelijkheidsafspraken met gemeente Haarlem met betrekking tot onze dienstverlening in 2018 bewaakt en bevestigd dat we aan deze onafhankelijkheids-vereisten hebben voldaan en voldoen.

Gedurende het jaar hebben wij de volgende extra opdracht verricht op verzoek van de raad:

- Overeengekomen specifieke werkzaamheden inzake fractieverantwoordingen 2017-2018

En volgende extra opdrachten verricht op verzoek van het college:

- Ondersteuning bij ontwikkelen Tax Control Framework
- Opstellen en indienen aangifte Vpb
- Verzorgen van trainingen aan medewerkers van de afdelingen Financiën, Interne Dienstverlening en Concerncontrol ten behoeve van verhogen van de basiskennis BBV en verdieping specifieke kennis
- Diverse subsidiecontroles in het ruimtelijk domein